

SOCIAL ȘI NAȚIONAL ÎN COMITATUL HUNEDOARA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA

Melania Angelica Mestecănean

Ridicarea la luptă, în anul 1784, a țăranilor iobagi din Transilvania, a minerilor din Munții Apuseni, s-a datorat unor cauze, ce trebuie căutate în secolele de suferință și oprimare socială și națională, în nedreptățile suferite atât din partea nobililor feudali, cât și din partea statului habsburgic.

Toate mișcările în diferitele lor forme, care au premers revoluției populare din 1784, constituie un preludiv al revoluției, o pregătire a ei. Aceste mișcări au cuprins nu numai grupuri răzlețe de iobagi, ci sate întregi din munți și de la șes, s-au unit mai multe alcătuind adevărate „confederații țărănești”, care acționează strâns unite, fie că e vorba de lupta ascunsă, economică (vânzarea vitelor de tracțiune, munca de mântuială în contul robotei, încărcătura mică la cărașie), fie că e vorba de lupta deschisă: fuga (tăinuirea iobagilor), jalbe și delegații colective (la dregătorii domeniului, apoi la „guberniu”, sfârșind cu Curtea din Viena), haiducie, etc. ca și mișcarea stărnită sub lozinci religioase, dar care ascundeau revendicări sociale¹.

La mijlocul secolului al XVIII-lea, în Transilvania, suprafețele cele mai mari de pământ se aflau în stăpânirea nobililor feudali, marilor latifundieri, funciari, a grofilor, în marea lor majoritate maghiari. Conform unor date statistice în anul 1767, doar cu numai 17 ani înaintea revoluției populare a țăranilor iobagi condusă de Horia, Cloșca și Crișan, existau în Transilvania 262 de familii de mari latifundieri². Nobilimea mijlocie era de aproape 20 de ori mai numeroasă decât prima categorie (4324 nobili), iar numărul nobililor cu pământ mai puțin era de trei ori mai mare (11.584 nobili) decât numărul celor care intrau în categoria nobilimii mijlocii³.

Nobilimea din Transilvania a ajuns să fie cea mai numeroasă din Europa, ceea ce a constituit una din principalele cauze ale revoluției populare din anul 1784. Într-un timp relativ scurt, numărul nobililor din Transilvania a crescut foarte mult. De la 4,4% cât reprezenta la începutul secolului al XVIII-lea, a ajuns la mijlocul acestui secol la 6,7%, față de totalul populației aflate în Transilvania⁴. Numărul iobagilor (români, unguri, secui și sași) se ridica în anul 1763, cu numai două decenii înainte de răscoală, la 73,23%⁵, ceea ce reprezenta un număr de 114.602 familii de iobagi și 54.864 familii de jeleri⁶.

În general, în secolul al XVIII-lea intensul proces al cumulărilor primitive ale capitalismului, a determinat nobilimea feudală din comitatul Hunedoara, ca de altfel din Transilvania și întreaga Europă, să intensifice exploatarea țăranilor iobagi, în scopul sporirii producției de cereale destinate în cea mai mare parte piețelor de desfacere. Marii proprietari de pământuri din comitatul Hunedoara au recurs la o serie de abuzuri pentru

¹ Șt. Pascu, *Războiul țăranilor din 1784 de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan*, București, 1957, p. 4-5.

² D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, București, 1979, vol. I, p. 35.

³ C. Ucrain, *Oastea lui Horea*, București, 1980, p. 14.

⁴ D. Prodan, *op.cit.*, p. 36.

⁵ C. Daicoviciu, Șt. Pascu și colectiv, *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, Ediția a II-a, București, 1961, p.238.

⁶ S. Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-1849*, vol. V, p. 7.

a majora obligațiile țăranilor iobagi, lipsiți de apărare. Împotriva feudalilor și stăpânirii habsburgice se îndreaptă, prin diverse forme, lupta maselor populare. Această luptă s-a intensificat în deceniile premergătoare revoluției populare, urmare a înăsprii exploatării. „Mai ales după 1775 asuprirea țăranilor din munți a ajuns la acea limită dincolo de care exploatarea amenința celula economică de bază, gospodăria țărănească”⁷. Dacă după războiul țărănesc din 1514 robota fusese fixată la o zi pe săptămână, Dieta de la Sibiu din 1714 o stabilește la 4 zile pe săptămână pentru iobagi și la 3 zile pentru jeleri. O înăsprire a situației iobagilor intervine în anul 1769 prin regulamentul urbarial „Carta puncta” care, în loc să reducă numărul zilelor de robotă, îl menține la 4 zile cu brațele sau 3 zile cu vitele, reducându-se doar pentru jeleri la 2 zile pe săptămână, dacă au pământ și gospodărie, și la o zi pentru jelerii lipsiți de aceste mijloace de producție. Prin aceasta, regulamentul urbarial, în loc să contribuie la stăvilirea abuzurilor nobililor feudali, încurajează abuzurile și excesele acestora. Așa se ajunge ca după anul 1775 asuprirea țăranilor să fie atât de cruntă încât nu mai există altă cale de ieșire decât lupta. Conscriptiile urbariale contribuiau la ușurarea organizării străngerii contribuțiilor populației de către aparatul funcționăresc de stat. O asemenea conscripție întocmită în anul 1774 pentru comitatul Hunedoarei ne dă posibilitatea de a arunca o privire de ansamblu asupra economiei satelor precum și a sarcinilor excesive, pe care trebuiau să le suporte iobagii⁸. O listă de contribuții a satelor din cercurile Deva, Hunedoara, Ilia, Chimindia și Lăpușnic este întocmită de comitetul Hunedoara pe anul fiscal 1781⁹. Prin puterea lor politică, economică, juridică, nobilii au extins robota după bunul lor plac, ajungând la toate zilele din săptămână¹⁰.

Documentele vremii, elaborate de Guberniul Transilvaniei, de Tabla Continua a comitatului Hunedoara pomenesc de deseale plângeri ale locuitorilor satelor hunedorene din cauza obligațiilor față de nobili și stat. Elocvent este documentul de la 3 iunie 1773 emis de Guberniul Transilvaniei care ordonă Tablei Continua a comitatului Hunedoara să cerceteze plângerile înaintate împăratului Iosif al II-lea de locuitorii satului Petros care au reclamat că stăpânii lor pretind să presteze robote întreaga săptămână; cu fiii căsătoriți, care locuiau în aceeași casă prestau slujbe iobăgești separat, iau dijme, după bunul plac, din toate veniturilor gospodăriei și chiar dacă vitele iobagilor au murit de boală nu îi scutește de contribuția după acestea.¹¹ Pe lângă robota propriu-zisă, care se efectua în zile de muncă săptămânal, iobagii aveau obligația să efectueze, lunar sau anual, o robotă suplimentară pentru locul de pășune, dat de către nobili (o zi de lucru pentru două oi), pentru lemnele de construcție sau de foc luate din pădurea nobililor (30 zile pentru un stângen de lemne), etc.

Tabla Continua a comitatului Hunedoara primește spre cercetare ordinul Guberniului Transilvaniei emis la 3 iunie 1773 referitor la plângerea adresată împăratului de locuitorii satului Barul Mic. Ei au reclamat faptul că au fost deposedați de ogoare și li se interzice tăierea liberă a lemnelor, acestea putând fi obținute doar la un preț ridicat¹². La 4 iunie 1774 Guberniul Transilvaniei elaborează un ordin către Tabla Continua a comitatului Hunedoara de a cerceta plângerile înaintate împăratului de

⁷ Șt. Pascu, *op.cit.*, p.15.

⁸ B. Basa, *Contribuții la cunoașterea situației și a frământărilor țărănești din comitatul Hunedoarei în preajma răscoalei țăranilor din anul 1784, de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan*, în *Sargetia*, IV, 1966, p.127.

⁹ Arhivele Statului – Filiala Deva, Dosar 4/1781, f.28–31.

¹⁰ N. Densușianu, *Revoluția lui Horea în Transilvania și Ungaria 1784–1785*, București, 1884, p.335.

¹¹ Arhivele Statului – Filiala Deva, Dosar 190/1773, f.1–3.

¹² Ibidem, Dosar 192/1773, f.1–3.

locuitorii satului Mălăiești, arătând că nobilii din sat mai mulți de 10, nu respectă nici o normă în impunerea slujbelor iobăgești și au luat numai pentru ei pădurea comună, iobagii au cerut aplicarea legii în privința robotei și dreptul de folosire a pădurii¹³. Locuitorii din Sălașul de Sus au reclamat că nobilii au luat o parte din pășunea satului și au dat-o în arendă satelor învecinate iar lor le sunt cerute contribuții și pentru vitele moarte, sunt împovărați mereu cu noi sarcini iobăgești, iar vicejudele nobiliar comite abuzuri în dauna țăranilor¹⁴.

Reclamația este cercetată de Tabla Continua a comitatului Hunedoara, care înaintează la 25 septembrie 1773 un raport asupra celor constatate în Sălașul de Sus. S-a constatat că din hotarul satului nu rămâne loc pentru pășune deoarece o parte a fost luată de nobili. Țăranii au pierdut multe vite, moarte de boală, dar acestea nu au fost scoase din tablele de impozit. În ceea ce privește obligațiile iobagilor, supușii contelui Grigore Bethlen plătesc pentru o sesie întreagă 10 florini anual, dau o cupă de unt și 100 melci; ai baronului Samuel Györffi prestează în funcție de mărimea sesiei, 3 zile pe săptămână cu vitele și trei, alteori patru zile de robotă cu brațele, iar soțiile efectuează lucru femeiesc, când sunt chemate; ai lui Sigismund Mara, pentru o sesie întreagă, iarna două zile pe săptămână, alteori trei, iar în vremea cositului și secerii cinci zile; ai nobililor Mihail și George Kenderesi iarna două sau trei zile, iar în alte perioade ale anului patru și cinci zile; ai văduvei lui Sigismund Kenderesi, una sau două, uneori trei sau patru zile pe săptămână¹⁵.

Din puținele produse agro-alimentare sau animaliere, pe care țăranii iobagi și jelerii le strângeau de pe sesii, erau obligați să dea dijmă în natură. Nobililor le reveneau nona, bisericii, decima. Dijma în natură se referea atât la cereale cât și la vite, păsări, ouă, brânză, unt, pește, miere de albine, blănuri, etc. Atunci, când unii iobagi nu puteau să dea dijmă în natură erau obligați să plătească contravaloarea în bani. Iobagii erau de multe ori depozitați de pământ, care era acaparat de nobili, uneori terenurile fertile le erau înlocuite cu terenuri sterile. Uneori sesiile iobăgești au fost răpite de la iobagi și au fost zălogite de nobili unor străini.

Locuitorul Florea Corniș din Valea Lupului reclamă că nobilul Gaspar Pui i-a luat cu forța pământul moștenit de la părintele său și îl obligă să-i presteze robota fără să-i dea hrană sau bani¹⁶. Locuitorii satului Crivadia în plângerile adresate împăratului cer să fie eliberați de sub puterea stăpânilor de pământ care îi obligă să-i slujească pe alții întreaga săptămână împreună cu toată familia și au acaparat tot pământul satului¹⁷. „În urma plângerii înaintată împăratului de către iobagii din Cinciș, Tabla Continua a comitatului Hunedoara ascultă părțile și pe unii martori din afară scoțând la iveală faptul că nobilii au luat de la iobagi terenuri dându-le în schimb altele mai slabe, iar fânașul provenit din defrișarea pădurii comune a fost acaparat de stăpâni. În ce privește slujbele iobăgești, ele sunt la bunul plac al nobililor. Iobagii împreună cu soțiile și copiii sunt chemați la lucru după nevoile stăpânilor, inclusiv în zilele de sărbători ortodoxe. Unele apartenențe ale sesiilor iobăgești au fost răpite iobagilor și zălogite de nobili unor străini”¹⁸. La poverile amintite se mai adăugau fel de fel de plocoane, date de țăranii iobagi cu ocazia diferitelor sărbători (Crăciun, Paști și Rusalii) și la diferite alte ocazii,

¹³ Ibidem, Dosar 206/1773, f.1-3.

¹⁴ Ibidem, Dosar 207/1773, f.1-3.

¹⁵ Ibidem, Dosar 399/1773, f.1-2.

¹⁶ Ibidem, Dosar 180/1773, f.1-2.

¹⁷ Ibidem, Dosar 185/1773, f.1-3.

¹⁸ Ibidem, Dosar 531/1773, f.47-48.

când dorea stăpânul feudal. Ca și dijma, acestea erau în natură (viței, miei, oi, carne, păsări, ouă, puf, etc.) sau în bani. Tot mai des, iobagii sunt deposezați de bunurile lor. Din Fizești, locuitorii satului au înaintat o plângere împăratului în care au reclamat că nobilii satului, care sunt mai mulți, i-au deposezat de bunurile lor și i-au lipsit astfel de mijloacele de existență¹⁹. Locuitorii satului Valea Lupului reclamă pe nobilii Gaspar și Nicolae Pui care au luat pe nedrept bunurile unor iobagi²⁰.

Monopolul deținut de nobilii feudali asupra întregii activități economice din Transilvania a constituit o altă cauză importantă a revoluției populare conduse de Horea, Cloșca și Crișan. Privilegiile ca: morăritul, pășunatul, pescuitul, vânatul, tăiatul și valorificarea animalelor sacrificate, constituiau surse de îmbogățire a nobililor, de exploatare a zecilor de mii de țărani iobagi. Tăiatul vitelor și vânzarea cărnii era unul dintre privilegiile deținute în exclusivitate de nobili.

În ceea ce privește valorificarea băuturilor alcoolice, țăranii iobagi aveau acest drept numai de la 8 noiembrie până la 23 decembrie în fiecare an²¹. Numeroase și mari erau obligațiile țăranilor iobagi din Hunedoara și față de statul habsburgic. Contribuția bănească destinată întreținerii trupelor imperiale, a devenit în secolul al XVIII-lea pentru populația din comitatul Hunedoara tot mai greu de suportat. Contribuția bănească a fost pretinsă inițial numai în perioada ducerii unor războaie de către Imperiul Habsburgic (numai între 1703-1763 au fost 6 războaie), devine acum permanentă²². Mai mult decât atât cuantumul acestora a sporit simțitor. De la 400.000 florinți, cât fusese fixată pentru întreaga Transilvanie în anul 1691 prin diploma leopoldină, a ajuns la 864.000 de florini în preajma marii răscoale din 1784²³. Această creștere a însemnat o majorare a birurilor impuse țăranilor (nobilii erau scutiți), o înrăutățire tot mai accentuată a situației populației din comitatul Hunedoara. În afara sumelor de bani, care trebuiau date anual statului, țăranii mai aveau de suportat și alte obligații determinate de staționarea unor trupe imperiale. Încălțirea unităților în satele comitatului unde de cele mai multe ori se manifestau nemulțumiri, constituiau o grea povară pentru țărani. Atât cazarea trupelor, de infanterie sau cavalerie, cât și hrana acestora trebuiau asigurate de țăranii iobagi. Tot ei erau solicitați să efectueze, cu căruțele proprii, transporturi lungi și grele de materiale și echipament militar, de materiale pentru construcția diferitelor fortificații. Militarii iau de la țăranii iobagi diferite bunuri fără să le plătească. Judele satului Valea Lupului s-a plâns împotriva comisarului Iosif Adam care l-a bătut pentru vina de a nu-i fi procurat un cal și a luat două ferdele de ovăz și cincisprezece porții de fân fără a le plăti²⁴. Proprietarii și contribuabilii din Peștișul Mare înaintează o plângere Guberniului Transilvaniei în legătură cu greutățile pe care le au de când o parte a locuitorilor au devenit grăniceri, sarcinile publice se împart între iobagii și jelerii rămași sub jurisdicția provincială, trebuind să repare drumurile publice spre Hunedoara și Deva, să facă prestații pentru armată și pentru cetatea Devei, să asigure lemnul pentru repararea podului de la Simeria, peste Strei²⁵. Florea Iscriu și Muntean Dumitru în numele locuitorilor satului Ciopeia reclamă sistemul incorect de plată a naturalelor pentru întreținerea armatei, obligația de a plăti contribuții și pentru cei morți sau fugiți

¹⁹ Ibidem, Dosar 187/1773, f.1-5.

²⁰ Ibidem, Dosar 191/1773, f.1-3.

²¹ D. Prodan, *Iobăgia în domeniul Băii de Arieș, la 1770*, Cluj, 1948, p.56.

²² Gh. Ciuhandru, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940, p.63-67.

²³ G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1889-1891, vol.I, p.368.

²⁴ Arhivele Statului - Filiala Deva, Dosar 179/1773, f.1-2.

²⁵ Ibidem, Dosar 32/1780, f.6

din sat, pretențiile stăpânilor ca iobagii împreună cu soțiile să presteze robote întreaga săptămână, acapararea veniturilor iobăgești de către nobili astfel încât iobagii rămân fără cele necesare traiului, luarea terenului pentru biserică de către nobili în folosul lor²⁶. Locuitorii satelor Vaidei și Gorest din apropierea pasului Vulcan îi acuză pe comisarii care adună alimente pentru armată că le iau animalele și alte bunuri fără să le plătească²⁷. Comisarul Petric Ioan i-a luat doi boi locuitorului Moga Toma din Râu Bărbat, Tabla Continua a comitatului Hunedoara trebuind să cerceteze acest caz²⁸. Pe seama armatei au fost luate, de la iobagii din satul Șerel, lemne, alimente și furaje, care nu au fost plătite²⁹.

Imperiul Habsburgic a considerat Transilvania o importantă furnizoare de produse cerealiere, animaliere și de metale prețioase. În secolul al XVIII-lea minele erau intens exploatare. Începând din anul 1700, exploatarea bogatelor zăcăminte de aur și argint și chiar de metale feroase a fost făcută într-un ritm tot mai accentuat. Forța de muncă pentru extragerea și prelucrarea minereurilor a constituit-o secole de-a rândul țărani iobagi. Viața lor era deosebit de grea fiind folosiți la exploatarea minelor ca niște robi. Cele mai grele și primejdioase munci în subteran în deschiderea unor noi galerii, în adâncirea celor existente, în dislocarea rocilor cu ajutorul exploziilor, la căratul minereurilor la suprafață, la sfărâmarea și spălarea acestuia, erau făcute numai de țărani iobagi. Condițiile de lucru în subteran erau greu de suportat. „În măruntaiele ascunse ale munților - arătau într-un memoriu de protest minierii din Abrud - suntem în continuu împiedicați de aerul puturos și stricat, care se formează și iese acolo; ba încă foarte adesea se întâmplă că mulți au fost înăbușiți până la nesimțire de un astfel de aer și au fost scoși morți din mine”³⁰. La condițiile grele de muncă se mai adăugau și posibilitățile reduse de aprovizionare cu cele necesare traiului.

Nemaiputând suporta situația grea în care se zbăteau, iobagii fug de pe domeniile nobililor. Între motivele care-i determină să fugă sunt robotele excesive, nereguli în perceperea impozitelor, acapararea pământurilor fertile, chemarea la lucru după nevoile stăpânilor, luarea bunurilor necesare traiului, etc.

În 7 aprilie 1772 din Sibiu, Guberniul Transilvaniei ordonă Tablei Continua a comitatului Hunedoara să cerceteze un număr de 24 de plângeri prezentate de locuitorii din districtul Hațeg, comisiei mixte însărcinate să ancheteze în anul 1779 cauzele fugii locuitorilor de pe domenii. Sunt relatate motivele ce au determinat fuga, ordinul prezentând și abuzurile comise de nobili și militarii însărcinați cu paza graniței pe seama unor locuitori din Pui, Uric, Hobița, Crivadia, Merișor, Râu Bărbat, Baru Mic, Petros, Galați, Federi, Ponor, Mățești, Sălașul de Jos, Râul Alb, Râul Mic, Coroiști, Sântămărie-Orlea, Rușor, Nucșoara³¹. Iobagii satului Rușor se gândesc la fugă deoarece stăpânii îi obligă să lucreze în folosul lor câte patru zile pe săptămână cu familiile de dimineața până seara, fără a le asigura hrana, le iau cele mai bune pământuri dându-le în schimb pe cele sterile, zălogesc pământurile altora și astfel îi împiedică pe proprii iobagi să procure hrana pentru animale³². De foarte multe ori iobagii trec munții în Țara Românească văzându-se necesară întărirea pazei militare pe graniță. Perceptorul

²⁶ Ibidem, Dosar 174/1773, f.1-3.

²⁷ Ibidem, Dosar 182/1773, f.1-2.

²⁸ Ibidem, Dosar 181/1773, f.1-2.

²⁹ Ibidem, Dosar 193/1773, f.1-3.

³⁰ Al. Neamțu, *Situația minerilor de pe domeniul Zlatnei și participarea lor la răscoala populară de sub conducerea lui Horea (1784-1785)*, în Studii, 1956, nr.2-3, p.42.

³¹ Arhivele Statului – Filiala Deva, Dosar 123/1772, f.1-12.

³² Ibidem, Dosar 184/1773, f.1-3.

cercului Jeledinți (Lesad) raportează comitetului suprem al comitatului Hunedoara că a aflat despre intențiile țăranilor din Bucium, de a fugi cu toții în Țara Românească, un indiciu al acestor intenții este faptul că locuitorii și-au lăsat ogoarele neînsămânțate³³. În 5 mai 1776 din Dâncul Mare, Ludovic Mara, perceptor regesc și Nicolae Pui, asesor al Tablei Continua a comitatului Hunedoara raportează comitelui suprem Ioan Bornemisza că au anchetat pe locuitorii din Bucium asupra încercării de a fugi în Țara Românească. Fiind prinși, unii dintre ei au mărturisit că motivul fugii nu este altul decât suprafața redusă a pământurilor și modul împovăraător de stabilire a impozitelor. Dintre cei prinși, o parte au fost eliberați pe cauțiune, ceilalți au fost reținuți până la noi dispoziții³⁴. Din Bulbuc, doi iobagi sunt prinși de grăniceri, pe când încercau să fugă în Țara Românească. În cursul cercetărilor aceștia au ridicat drept principal motiv al emigrării asprimea robotei³⁵. În 16 august 1776 Guberniul Transilvaniei poruncește Tablei Continua a comitatului Hunedoara să cerceteze cauzele fugii în Țara Românească a 70 de familii din Orăștioara și alte sate de pe valea Orăștiei și să-i afle pe cei vinovați de acest fapt.³⁶ Guberniul Transilvaniei trimite Tablei Continua a comitatului Hunedoara la 23 august 1776 din Sibiu copia informării înaintate de scaunul Orăștie privind fuga unor locuitori în Țara Românească și tabelul unor fugari prinși de grăniceri pe când încercau să treacă munții. Se cere dregătorilor tablei să numească doi comisari care împreună cu magistratul scaunului Orăștie să cerceteze fuga celor 76 de familii de pe teritoriul scaunului³⁷. Guberniul Transilvaniei face cunoscut Tablei Continua a comitatului Hunedoara că 88 de persoane au fost prinse de soldați ai Regimentului I român încercând să fugă pe cărările ce duc spre Munții Jiului. Fugarii au pretextat că merg la stânilor lor din munți, de aceea este necesară o evidență a păstorilor și altor locuitori implicați în economia montană. Întrucât țăranii fugiți recent erau pricepuți în mânăuirea armelor și pregătiți să opună rezistență militarilor, să fie adunate armele de la locuitorii de rând și mai ales de la români³⁸. Ca răspuns la ordinul Guberniului Transilvaniei de a ridica armele de la țărani pentru a împiedica astfel fuga de pe domenii, Tabla Continua a comitatului Hunedoara expune dificultățile ce îngreunează această operațiune; înmulțirea cetelor de tâlhari împotriva cărora țăranii s-ar vedea nevoiți să lupte cu mâinile goale, când tâlharii bine înarmați și cruși ar năvăli în sate, țăranii nu ar îndrăzni să se ridice împotriva lor; odată armele ridicate de la țărani, aceștia vor putea destul de ușor să-și procure altele pe ascuns³⁹.

Documentele vremii atestă că uneori țăranii iobagi prin măsurile, care au fost luate sunt readuși pe domeniile de unde au plecat. Guberniul Transilvaniei comunică la 12 iulie 1784 Tablei Continua a comitatului Hunedoara că la intervenția comandantului Suprem al Armatei, principele Țării Românești a acceptat să restituie iobagii fugiți din Transilvania în ultimii doi ani. Trebuie să fie luate măsuri ca la reîntoarcerea lor în Transilvania să fie așezați în locurile de unde au emigrat⁴⁰.

Țăranii iobagi fug nu numai în Țara Românească pentru a scăpa de jugul iobăgiei ci și în Banat. Tabla Continua a comitatului Hunedoara raportează la 27 aprilie 1776 Guberniului Transilvaniei că publicarea în comitat a decretului imperial din 4

³³ Ibidem, Dosar 65/1776, f.1-2.

³⁴ Ibidem, Dosar 36/1776, f.17-18.

³⁵ Ibidem, Dosar 38/1781, f.11-15.

³⁶ Ibidem, Dosar 65/1776, f.30-32.

³⁷ Ibidem, Dosar 65/1776, f.33-35.

³⁸ Ibidem, Dosar 65/1776, f.18-19.

³⁹ Ibidem, Dosar 36/1776, f.28-29.

⁴⁰ Ibidem, Dosar 48/1774, f.1-2.

ianuarie privind readucerea în termeni de 3 ani ai iobagilor fugiți în Banat a provocat nemulțumirea nobililor. Se cere înlăturarea obstacolelor, care împiedică restituirea fugarilor⁴¹.

În această perioadă sunt atestate de documente și cete de tâlhari care se află în pădurile din vecinătatea munților atacând pe nobili și domeniile lor. Tabla Continua a comitatului Hunedoara adresează vicecolonelului Karp să ia măsuri pentru stârpirea cetelor de tâlhari, care bântuie în pădurile de lângă Balomir și în alte părți din vecinătatea munților⁴². La Bățălar nobilul Gabriel Toplița a fost jefuit și lăsat în pragul morții⁴³.

Datorită faptului că „tâlharii” care bântuiau în părțile Hațegului au fost prinși în Țara Românească la porunca principelui, Tabla Continua a comitatului Hunedoara face cunoscut preoților ortodocși din comitat să strângă mijloace materiale necesare (aduceri) de la credincioși pentru ca aceștia să fie aduși în comitat. Din Deva la 17 septembrie 1782 Tabla Continua a comitatului Hunedoara cere Guberniului Transilvaniei să intervină prin intermediul comandantului Suprem al Armatei pentru ca tâlharii prinși în districtul Târgul Jiu și duși la București să fie condamnați la moarte. Aceștia au prădat un locuitor din Subcetate, conducătorul cetei fiind Lupu Lăudat, vechiul tâlhar care atacase în 1776 curțile nobililor Ioan Poganz și Isac Nandra din Clopotiva⁴⁴. Grelele suferințe îndurate de țăranii iobagi și minerii iobagi au determinat ca, în nenumărate rânduri aceștia să trimită zeci de memorii la curtea imperială solicitând revendicări de ordin social și național. În câteva rânduri, delegații formate din țărani iobagi au mers la Viena și au înfățișat curții imperiale stările de lucruri existenete în Transilvania. Nerezolvarea plângerilor, memoriilor și jalbelor făcute de iobagi a determinat creșterea nemulțumirilor, în rândurile acestora, și menținerea unei stări de spirit care putea duce ușor la revoltă. În primăvara anului 1773, un strălucitor alai imperial străbătea orașele și satele Transilvaniei. Iosif al II-lea împărat german și coregent al statelor habsburgice, fiul lui Francisc I și al Mariei Tereza, însoțit de înalți demnitari ai Curții, efectua prima sa călătorie în această provincie românească, aflată în acea vreme sub stăpânirea coroanei habsburgice. În calea monarhului ieșeau pentru a-i înfățișa necazurile lor, țăranii apăsăți de greuul jug al iobăgiei și tratați de stăpânii lor cu o neobișnuită brutalitate, chiar pentru acele vremuri, lucrătorii de la exploatarea miniere, istoviți de trudă și aduși la sapă de lemn de povara dărilor, mame, neveste și copii ai celor spânzurați sau zdrobiți cu roata pentru că îndrăzniseră să-și revendice drepturile lor elementare.

Cu câteva zile mai înainte de această călătorie, împărăteasa Maria Tereza, mama, trimisese guvernului transilvănean, printr-un curier special, porunca de a se îngriji ca până la sosirea coregatului „să curețe drumurile publice de leșurile oamenilor executați cu ștreangul, cu roata și cu țeapa, care, după uzul de până acum, stau expuse pe lângă drumurile publice spre oroarea și aversiunea călătorilor”.

Dintre locuitorii Transilvaniei, cei mai năpăstuiți erau românii, deși - cum rezultă și din numeroase documente destinate Curții imperiale - ei formau majoritatea covârșitoare a populației țării. Deosebit de concludente sunt în această privință datele

⁴¹ Ibidem, Dosar 36/1776, f.16.

⁴² Ibidem, Dosar 47/1776, f.25.

⁴³ Ibidem, Dosar 45/1776, f.21.

⁴⁴ Ibidem, Dosar 46/1782, f.11.

demografice transmise Vienei, în anii 1772-1773 de generalul Preiss⁴⁵ - comandantul armatei imperiale din Transilvania. Într-o perioadă în care, din cauza asupririi naționale și sociale mulți români transilvăneni trecuseră peste munți și se stabiliseră în celelalte două țări românești, generalul Preiss consemna că populația Transilvaniei (fără Banat, Crișana și Maramureș) era alcătuită din 63,54% români, 24,19% maghiari și secui împreună și 12,21% sași⁴⁶. Peste 14 ani de la moartea lui Iosif al II-lea, statisticianul austriac J.A. Demian, într-o lucrare apărută la Viena, în urma unor amănunțite cercetări statistice, făcute în anii anteriori sublinia: „Între națiunile mai vechi, românii ocupă, netăgăduit, în privința numărului, locul cel dintâi. Numărul lor se poate aprecia pe drept la 4/7 din întreaga populație. Ei sunt răspândiți în întreaga țară, pe de o parte în grupuri locuind în întregime satele, sau jumătate din populația acestora, pe de altă parte la marginea așezărilor ungurești, secuiești și săsești. După români, în ce privește numărul populației, urmează secuii, apoi sașii - care numărau în 1790, pe o suprafață de 130 mile pătrate în teritoriul locuit de ei, 76.548 familii și, în sfârșit maghiarii. Ceilalți formaseră împreună doar slabe grupuri de populații.”

Călătoria lui Iosif al II-lea a fost lungă și cu dese popasuri. În „*Revoluțiunea lui Horea*” (București, 1884), Nicolae Densușianu scrie că împăratul a vizitat aproape toate orașele Transilvaniei - Hațeg, Hunedoara, Deva, Orăștie, Alba Iulia - , a făcut o excursie călare în Munții Abrudului, a trecut în revistă pe grănicerii români la Hațeg, la Hunedoara și la Orlat, și-a Continuat drumul pe la Sibiu, de unde a ajuns la Sighișoara și Mediaș, a vizitat Făgărașul, Brașovul, regiunile secuiești, apoi Bistrița, Rodna, Gherla, Clujul, Turda, Aiudul, s-a înapoiat la Sibiu și de aici a trecut peste Năsăud în Maramureș. Despre această călătorie a împăratului habsburg în Transilvania amănunte semnificative figurează în autobiografia lui Mihai Conrad de Heydendorf, fost notar al Mediașului care l-a însoțit pe monarh în drumurile sale servindu-i ca tălmăci. În lucrarea lui Nicolae Densușianu sunt semnificative amănuntele date de Mihai Conrad de Heydendorf:

„Împăratul se oprea la fiecare, le zicea să se ridice, către sași în limba germană, iar către români în limba română; „scoala ! scoala !” lua cu mâinile sale petițiunile de la dâșșii, îi întreba despre conținutul plângerilor, și după ce-i asculta, zicea către fiecare că le va cerceta plângerile, către sași în limba germană, iar către români în limba română „Oi căuta”. Iobagii și-au pus mari speranțe în vizita efectuată de împăratul Iosif al II-lea în Transilvania. Locuitorii satului Ponor arată că i-a reținut de la emigrare doar venirea împăratului, dar pe viitor o vor face din pricina nobililor, care îi tratează asemenea animalelor, îi bat, îi aruncă în carcere unde mulți pier, le iau ogoarele și fânețele și îi țin, pe ei și pe familiile lor, într-o grea aservire”⁴⁷.

Adept al absolutismului luminat, Iosif al II-lea a căutat să introducă în vastul său imperiu unele măsuri menite să înnoiască anumite structuri învechite ale statului feudal. Călătoria în Transilvania i-a oferit posibilitatea să cunoască direct și stările de lucruri din această țară și, totodată, să cerceteze suferințele populației muncitoare și îndeosebi ale românilor, supuși unei duble oprimări - națională și socială. În cursul călătoriei,

⁴⁵ Baronul Ion Francisc de Preiss era general - locotenent în armata imperială la data de 22 ianuarie 1771, când a fost numit comandant general militar al Transilvaniei, funcție în care erau numiți cei mai devotați oameni ai curții imperiale și ai guvernului din Viena. Nici una dintre problemele politice și militare privind Transilvania nu se analiza la Viena fără a fi consultat comandantul general militar. El era considerat ca fiind persoana cea mai informată despre părerile, intențiile și politica prezentă și de perspectivă a guvernului și curții imperiale de la Viena.

⁴⁶ V. Buduru, *Împăratul Iosif al II-lea și românii transilvăneni*, în Magazin istoric, 5, 1975, p.3-4.

⁴⁷ Arhivele Statului - Filiala Deva, Dosar 189/1773, f.1-2.

împăratului i-au fost transmise 19.000 de petiții. Iosif al II-lea a expus concluziile acestei vizite în amănunțite documente, întocmite pe baza celor 19.000 jalbe și comunicate, consiliului de stat.

„Țara (Transilvania) - a scris el - este, fără îndoială, frumoasă și bună, numai că îi trebuie ajutor; paleativele și cârpăcelile nu mai sunt deloc îndestulătoare, dată fiind amploarea luată de corupția spirituală. Pretutindeni domnesc neîncrederea, bănuiala, spiritul de intrigă; nobilimea ungurească nu se mai sinchisește de nimic altceva, pe lumea asta, decât de problemele referitoare la propriile-i venituri și la primejdia de a i se știrbi din nou privilegiile. Puțin îi pasă ei de echitate sau inechitate, merge atât de departe cu pretențiile pe cât își poate permite și despoaie cei aserviți, vrând să dispună de aceștia după bunul său plac. Iobagul este un rob al stăpânului său; el nu are nici o resursă, ci trebuie să slujească așa cum i se poruncește, mult sau puțin, unde și cum vrea stăpânul lui”. Informarea lui Iosif al II-lea asupra realităților din provinciile românești a avut un caracter permanent. El a făcut încă o vizită în Transilvania în anul 1783, cu un an și jumătate înainte de marea revoluție populară a țăranilor conduși de Horea, Cloșca și Crișan - la care au participat, în zonele cu populație mixtă, alături de iobagii români și cei unguri - și a dispus de nenumărate documente cu informații amănunțite despre stările de lucruri din această țară, furnizate de autoritățile imperiale și de reprezentanții românilor, care de multe ori s-au adresat Curții de la Viena. La 16 august 1783 Iosif al II-lea a emis un edict - contestat de către Cancelaria aulică transilvană din Viena și trecut sub tăcere de guvernul Transilvaniei - prin care abolea șerbia personală din acest principat. Anchetele efectuate de împăratul Iosif al II-lea în cursul călătoriilor sale în Transilvania au dat țăranimii iobage convingerea că în lupta pe care ei o duceau împotriva nobilimii vor fi susținuți de curtea imperială.

Semnele prevestitoare ale mișcării sociale apărute în Munții Apuseni în 1782 aveau să devină centrul de iradiere a revoluției populare din anul 1784 condusă de Horea, Cloșca și Crișan.

Hotărârea împăratului de a spori efectivele regimentelor grănicerești din Transilvania, în momentul când criza orientală devenea tot mai acută, a dat țăranilor iobagi mari speranțe. Atmosfera, ce domnea în preajma anului 1784, generată de un iminent conflict militar pregătit de Austria și Rusia împotriva Imperiului Otoman, a făcut pe Iosif al II-lea să emită, la 31 ianuarie 1784, decretul privind aprobarea înscrierii în registrele - control ale regimentelor grănicerești a țăranilor iobagi domiciliați în satele apropiate garnizoanelor de reședință. Vestea s-a răspândit cu repeziciune în întreaga Transilvanie, iar țăranimea, dornică să scape de iobăgie în schimbul satisfacerii stagiului militar, a luat cu asalt birourile de înscriere în armată.

Toți cei înscriși s-au socotit scutiți de îndatoririle ce le aveau față de nobilii feudali.

Un contemporan cu evenimentele - Petru Bod - arăta în însemnările sale că unii țărani, plini de nădejdea că vor fi „soldați grănicerești”, mergeau în pădure și „la lucrul câmpului numai încinși cu sabia, batjocorind pe nobili și magnați”⁴⁸.

⁴⁸ I. Lupaș, *Răscoala țăranilor din Transilvania la anul 1784*, Cluj, 1934, p.68.

**SOCIAL AND NATIONAL IN HUNEDOARA COMMETEE
IN THE SECOND HALF OF XVIIITH CENTURY**

Abstract

This paper made references to same aspects concerning the revolt leads by Horia, Cloșca and Crișan.